Ks. Sławomir NOWOSAD

Z OKSFORDU DLA WSZYSTKICH

„I kogóż my tu dzisiaj mamy w Oksfordzie?" – niedawno zauważył z przekąsem I. Berlin. Zapewne dzisiejszy Oksford to nie ten sam Oksford, co dawniej. I to z różnych racji, głównie chyba zewnętrznych, związanych z powstaniem i rozwojem wielu znakomitych uniwersytetów i ośrodków naukowych tak w samej Anglii, jak i na całym świecie. Uniwersytet oksfordzki, czyli Oxford University (odrębny od drugiego uniwersytetu znajdującego się w Oksfordzie – Brook University in Oxford), pozostaje jednak powszechnie cenionym centrum uniwersyteckim nie tylko na Wyspach Brytyjskich i nie tylko w Europie, będąc swoistą legendą. Jego prawie czterdzieści college'ów, które same w sobie są swego rodzaju małymi uniwersytetami, a także ogromna biblioteka uniwersytecka Bodleian ze swoimi sześcioma milionami książek – to przedmiot marzeń wielu studentów i naukowców z różnych krajów świata. Dyplom Oxford University nadal otwiera drzwi szkół, urzędów, firm czy banków, dając możliwość kariery, ale też świadczy o rzetelnym przygotowaniu absolwenta do twórczej pracy i do aktywnej działalności w nowoczesnym społeczeństwie.

Szczególne znaczenie w uniwersytecie oksfordzkim ma Oxford University Press (OUP), czyli uniwersytecka oficyna wydawnicza, która cieszy się wyjątkową renomą. Pozycje wydawane ze znakiem OUP są zawsze godne uwagi. Jedną z ważniejszych publikacji tego wydawnictwa w 1997 roku, a także jedną z najobszerniejszych, jest *The Oxford Dictionary of the Christian Church*[1]. Jest to pozycja o charakterze encyklopedycznym, przygotowana od strony merytorycznej bardzo starannie i kompetentnie. Pierwsze jej wydanie ukazało się w 1957 roku, drugie w 1974, z dodrukiem w roku 1983. Obecna edycja jest gruntownie poszerzona, a wiele haseł zostało uaktualnionych.

Frank Leslie Cross (zm. 1968 r.), który był głównym i przez długi czas niemal jedynym redaktorem, można powiedzieć „mózgiem" tej encyklopedii, należy do grona legend oksfordzkich obecnego stulecia. Był duchownym anglikańskim, który pierwotnie studiował chemię na uniwersytetach w Londynie i w Oksfordzie. Uzyskawszy dyplom

[1] *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, red. F. L. Cross, E. A. Livingstone, Oxford 1997, wyd. 3, ss. XXXVII+1786, Oxford University Press.

z nauk przyrodniczych, szybko porzucił chemię dla teologii, której zgłębianiu oddał się w Balliol College, już w samym Oksfordzie. Początkowo sympatyzował z modernizmem anglikańskim. Wkrótce jednak przylgnął do anglokatolicyzmu, a więc do katolickiej tradycji anglikańskiej. Wyrazem tego były posady, które sukcesywnie zajmował w Ripon Hall i Pusey House, znanych centrach anglokatolickich w Oksfordzie. Pusey House to niewielki, ale znaczący w Oksfordzie ośrodek tradycji anglokatolickiej, założony dla upamiętnienia księdza i profesora Edwarda B. Puseya (zm. 1882 r.), obok J. H. Newmana i J. Keble, jednego z twórców i przywódców ruchu oksfordzkiego. W Pusey House Cross otrzymał w 1934 roku stanowisko kustosza biblioteki, z czym łączył się znaczny prestiż. Warto zauważyć, że po II wojnie światowej, zwłaszcza do połowy lat pięćdziesiątych, Oksford był pod silnym wpływem swego biskupa K. E. Kirka (zm. 1954 r.), znakomitego i niewątpliwie najważniejszego moralisty anglikańskiego w dwudziestym wieku. Kirk z całą swoją tradycją teologiczną, w tym anglikańską teologią moralną, której poświęcił swój wysiłek naukowy, przynależał do katolickiego nurtu Kościoła anglikańskiego.

Swoją pierwszą książkę *Religion and the Realm of Science* Cross wydał w 1930 roku. Początkowo zainteresowania teologiczne kierował ku kwestiom filozoficznym i historycznym. Przygotowując swoją pracę doktorską na temat filozofii Husserla przebywał rok w Niemczech. Ostatecznie jednak poświęcił się całkowicie patrystyce. Na tym polu stał się postacią znaną także poza granicami swojej ojczyzny. W roku 1944 został kierownikiem katedry teologii jako Lady Margaret Professor of Divinity w Christ Church oraz kanonikiem katedry oksfordzkiej. Tegoż roku zlecono mu wygłoszenie wykładu inaugurującego rok akademicki w University of Oxford. Wszystko to świadczy o wysokim uznaniu dla Crossa, tak ze strony Uniwersytetu, jak i ze strony Kościoła anglikańskiego. Christ Church College cieszy się w Oxford University wyjątkową renomą, jest także jednym z największych i najbogatszych jego college'ów. Jego patronem jest zawsze głowa Królestwa, obecnie królowa Elżbieta II. Szczególnego blasku dodaje Christ Church anglikańska katedra Oksfordu, która znajduje się na jego terenie. Kanonikami Christ Church Cathedral mianowani są jedynie wyjątkowo uznani profesorowie, zresztą niekoniecznie duchowni[2]. W 1950 roku Cross został uhonorowany przez Oxford University tytułem Divinitatis Doctor (DD), przyznawanym przez uniwersytet tylko wyjątkowym znawcom nauk teologicznych. Otrzymał on również szereg doktoratów honorowych na wielu uniwersytetach.

Chociaż Leslie Cross był człowiekiem wyjątkowo nieśmiałym i cichym, szybko stał się postacią znaną i cenioną, także za swoją wielkoduszność względem studentów i młodszych naukowców, którym często bezinteresownie udzielał miejsca w swoim domu. Jako naukowiec i znawca poglądów Ojców Kościoła nie stworzył żadnych wielkich dzieł. Całą swoją gorliwość natomiast skoncentrował na organizacji serii międzynarodowych konferencji naukowych o tematyce patrystycznej i biblijnej,

[2] W 1997 r. jednym z kanoników Christ Church został świecki profesor historii Kościoła, który – co szczególnie interesujące – jest katolikiem.

a także na wielkich projektach wydawniczych.

Pierwszą konferencję patrystyczną Cross zorganizował w roku 1951, a następne odbywały się co cztery lata z rosnącą co roku liczbą uczestników. Obok samej organizacji tych wielkich sympozjów (International Conferences on Patristic Studies) wielokrotnie udawał się w podróże, także na kontynent, w celu zawierania nowych i podtrzymywania starych kontaktów naukowych z patrologami z innych uniwersytetów. Konferencje patrystyczne odbywały się w Oksfordzie i gromadziły naukowców z różnych kontynentów reprezentujących wszystkie odłamy chrześcijaństwa. Podkreśla się dzisiaj, że obok wielkich zasług dla samych studiów patrystycznych miały one także znaczenie ekumeniczne. Spotkania i kontakty naukowe przyczyniały się do budzenia i umacniania świadomości ekumenicznej wśród podzielonych chrześcijan. Ostatnią konferencję za życia Crossa w 1967 roku otworzył kard. Pellegrino. Po śmierci Crossa głównym organizatorem tych konferencji w latach 1971-1995 była jego sekretarka i bliska współpracowniczka E. A. Livingstone.

Konferencje biblijne, które odbywały się z kolei w przerwach między zjazdami patrystycznymi, miały inny charakter. Ich adresatami byli księża duszpasterze. Cross pragnął, aby to, co znawcy Pisma świętego wypracowywali podczas swoich żmudnych studiów, stawało się w pełni dostępne również dla księży jako bezpośrednio pełniących posługę głoszenia Słowa Bożego wśród wiernych. Zresztą sam udzielał się duszpastersko w okolicznych parafiach bądź w różnych klasztorach sióstr zakonnych, szczególnie w okresie wakacji. Cross bowiem był człowiekiem o głębokiej i szczerej osobistej duchowości.

Z racji patrystycznych zainteresowań Crossa w 1941 roku powierzono mu opiekę redaktorską nad kolejnymi tomami *Patristic Greek Lexicon*, którego początki sięgały roku 1906. Ze względu jednak na jego wręcz mrówczą pracę i odrzucanie wszelkiego pośpiechu, gdy po kilku latach nie widać było nowych tomów, nowym redaktorem mianowany został G. Lampe. W latach sześćdziesiątych *Lexicon* ukazał się w pięciu częściach. Zdecydowanie skuteczniej Cross pracował nad zrealizowaniem pomysłu wydania swego rodzaju encyklopedii kościelnej. Oddał się temu bez reszty czuwając nad całą pracą edytorską. Jego wielki wysiłek doprowadził w końcu do ukazania się *The Oxford Dictionary of the Christian Church* w roku 1958. Ten słownik-encyklopedia stał się wielkim sukcesem wydawniczym. Wkrótce po jego wydaniu Cross zaczął przygotowywać kolejne edycje, poszerzone i uaktualnione. Po jego śmierci całe dzieło kontynuowała E. A. Livingstone. W najnowszej edycji z roku 1997 jest ona wymieniona jako współredaktor pracy.

Słownik z 1997 roku jest trzecim wydaniem dzieła, którego pierwszy pomysł pojawił się w Oxford University Press w roku 1939. Obecne wydanie jest w bardzo wielu miejscach poszerzone i uaktualnione, szczególnie w przypadku haseł dotyczących zagadnień ciągle badanych czy obecnie rozwijających się (jak np. nauczanie Jana Pawła II, teologia wyzwolenia czy teologia feministyczna). Jak zaznacza Livingstone, wielkie znaczenie dla chrześcijańskiej teologii miało nauczanie Vaticanum II, co z kolei trzeba było uwzględnić przy opracowywaniu haseł do nowego wydania. Słow-

nik otwiera przedmowa autorstwa E. A. Livingstone oraz przedmowa do wydania pierwszego F. L. Crossa. Bardzo długa lista współpracowników i autorów haseł zajmuje aż dziesięć kolejnych stron. Całość uzupełnia wykaz skrótów, czasopism i innych edycji ciągłych wykorzystanych w dziele. Część wstępną kończy kilkustronicowa notatka o F. L. Crossie.

Nad przygotowywaniem poszczególnych haseł pracowało prawie pięciuset autorów z wielu krajów świata. Zachowano jednak zasadę anonimowości haseł, każdemu zaś hasłu towarzyszy wykaz ważniejszej literatury, uaktualnionej w najnowszym wydaniu. Zrozumiałe, że większość autorów haseł to naukowcy z różnych uniwersytetów brytyjskich. Są jednak wśród nich również przedstawiciele takich uniwersytetów, jak: Princeton, University of California i Catholic University of America (USA), University of Melbourne (Australia), Victoria University of Wellington (Nowa Zelandia), Keio University of Yokohama (Japonia), The Seminary of Harare (Zimbabwe) oraz wielu uniwersytetów europejskich, jak np. Heidelberg, Paryż, Leuven, Oslo, Amsterdam, Florencja, Genewa czy Dublin. Autorzy haseł reprezentują niemal wszystkie odłamy chrześcijaństwa, a więc obok anglikanów występują tam katolicy, prawosławni, luteranie, kalwiniści, metodyści, prezbiterianie i inni. Interesujące jest to, że niemal połowa haseł została opracowana przez samego Crossa i przez zespół jego najbliższych współpracowników. Również wykaz podstawowej literatury dla każdego hasła, skomponowany przez Crossa, świadczy o jego wielkiej erudycji.

Zamysłem Crossa było podać jak najwięcej informacji na temat chrześcijaństwa i Kościoła w możliwie skondensowanej formie. Adresatami mieli być nie tylko ci, którzy zawodowo zajmują się teologią, a nawet nie tylko chrześcijanie. Dlatego też poszczególne hasła są stosunkowo niedługie, chociaż nabrzmiałe treściowo. Każde hasło uzupełnione zostało ważniejszą bibliografią, także pozycjami w różnych językach. O staranności opracowania świadczy również podawanie terminów czy pojęć w oryginalnych językach, na przykład greckim czy hebrajskim. Oczywiście nie ma tu pełnego wykładu omawianych zagadnień, ale zawsze jest to dobry i pomocny przyczynek do dalszych poszukiwań. Stosunkowo dużo haseł dotyczy osób i wydarzeń ważnych w historii chrześcijaństwa. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na cały zestaw artykułów zarysowujących dzieje chrystianizacji poszczególnych krajów, w tym także Polski (s. 1304-1305). Należy też zauważyć estetyczną – zresztą jak zawsze w publikacjach OUP – obwolutę, która przedstawia fragment okna witrażowego z kaplicy Matki Bożej z katedry w Ely z połowy XIV wieku.

Z pewnością pragnienie Crossa, aby *The Oxford Dictionary of the Christian Church* znalazł się w każdej bibliotece parafialnej, zachowało swoją aktualność. Dobrze by było, aby również nasze biblioteki, zwłaszcza uniwersyteckie czy seminaryjne, posiadały egzemplarz tego cennego dzieła, by pomóc również polskim studentom w odkrywaniu bogactwa chrześcijaństwa i w poszukiwaniach prawdy o przeszłości i teraźniejszości naszej wiary.